

משה שלוש

ראש עיר ל-10 ימים

פרשת בחירתו והדחתו של משה שלוש כראש עירית תל-אביב

מאת אילן שחורי

בצרפת. הידיעה על מותו של ראש עירית תל-אביב השיגה אותו באחת מפגישותיו עם ראשי השלטון בפריס, והוא החליט לבטל את המשך ביקורו ולשוב מייד לתל-אביב. פחות משבוע לאחר מותו של דיונגוף כבר היה שלוש בארץ ואת פניו קידם ישראל רוקח ששימש כאותם ימים ממלא מקום ראש העיריה בתוקף החלטה שהתקבלה עוד בחייו של דיונגוף ושקבעה כי בימי היעדרותו של דיונגוף גוף מתפקידו מפתח מחלתו יכהנו ברוטציה כממלאי מקומו ישראל רוקח מטעם גוש הימין עד 30 בספטמבר 1936, ומ-1 לאוקטובר 1936 ימלא את התפקיד דוב הוז, נציג סיעת הפועלים, עד מרס 1937.

למעשה מייד לאחר שנפטר מאיר דיונגוף נטו במפלגות הימין לבחור לממלא מקומו את ישראל רוקח, שהיה האיש החזק בעיריה. ואולם לסיעות הימין לא היה רוב במועצת העיריה בעקבות הבחירות שהתקיימו כשנה קודם לכן. עם שובו של שלוש לתל-אביב, החל משאומתן בין הסיעות מי יבוא במקומו של דיונגוף. שלוש עמד במוקד המגעים גם משום שסיעת דיזנ' גוף שימשה באותן שנים לשון המאזניים ביחסי ימין ושמאל בעיריה וגם מתוך הערכה לשלוש שעמד במקום שני לאחר דיונגוף ברשימה האזרחית. עם פטירתו של דיונגוף הצטרף למוע-

"האחים שלוש" לחומרי בניין. בפרוץ מלחמת העולם הראשונה היה פעיל באיגוד התאזרחותם של היהודים נתיני חוץ כדי למנוע את גירושם מן הארץ. הוא יסד את החברה הארץ-ישראלית למוסיקה ועזר להביא את הכנרים יאשה חפץ ובוריסלב הוברמן להופעות בארץ. ב-1928 היה משה שלוש פעיל גם בלשכת המסחר של יפו ותל-אביב ובתקופה מסוימת עמד בראשה.

שלוש חוזר מצרפת

שלוש עמד גם בראש לשכת המסחר ישראל-פולין ושימש קונסול כללי של בולגריה בפלשתינה, בעבר הירדן, בסוריה ובלבנון. ב-1928 יסד את האגודה הארץ-ישראלית הצרפתית לקשרי ידידות ותרבות בין שתי הארצות. הוא עזר בייסוד בית-הספר הגבוה למשפט ולכלכלה בתל-אביב, וכעשר שנים עמד בראש הוועד המנהל שלו. כן היה שלוש מפעילי תנועת המכבי, ובפעילותו בעירית תל-אביב ייחד את זמנו בעיקר לענייני כלכלה ומסחר, ושנים רבות עמד בראש המחלקה העירונית לכלכלה ולסטטיסטיקה.

באותו יום שבו נפטר דיונגוף, 29 בספטמבר 1936, שהה משה שלוש

בימים הקשים של מאורעות תרצ"ו (1936) שעברו על תל-אביב, התחולל לה בעיר העברית הראשונה, ימים אחדים לאחר מותו של מאיר דיונגוף, דרמה פוליטית חסרת תקדים, שזיעזעה את היישוב היהודי באותה העת ומשום מה נדחקה עד היום לשולי ההיסטוריה העירונית. מדובר בבחירה החוקית שבחרה מועצת העיריה את העסקן משה שלוש, בנו של הקבלן יוסף אליהו שלוש, לראש עירית תל-אביב. לבחירה הזאת התנגד הגוש הימני בעיריה ובעקבות פניה למושל הבריטי, בוטלה הבחירה הדמוקרטית והנציב-העליון מינה את ישראל רוקח לראש עיריה.

בסוף 1935 החליט מאיר דיונגוף, לא מעט בשל הפצרות ידידיו ולמרות חולשתו הגופנית, להתמודד פעם נוספת על כהונת ראש עירית תל-אביב, בראש רשימה עצמאית. דיונגוף פנה לעסקן הפוליטי איש העדה הספרדית, משה שלוש, שכיהן במועצת העיריה מאז 1928, וביקשו להתמודד לצדו בתור מספר שניים ברשימה, מאחר שבין השניים שררה ידידות רבת שנים, עוד מן הימים שאביו של משה שימש כיד ימינו של דיונגוף בניהול תל-אביב בשנותיה הראשונות. משה שלוש, בעל החינוך הצרפתי, עבד שנים לא מעטות לצדו של אביו הקבלן וכ-1911 אף ניהל את חברת

משה שלוש כי הוא מצביע נגד והצעתו של רוקח נפלה.

עתה ניגשו חברי המועצה לבחור בראש העיריה החדש. ואולם עוד קודם ההצבעה ביקש פנקס לדחות את ההחלטה. הוא אמר כי הגוש קיווה שדעתו תתקבל ומכיוון שההצעה נפלה צריכים חברי הגוש לדון בהצעות חדשות. לפיכך דרש פנקס הפסקה קצרה בישיבה. לאחר ההפסקה ביקש פנקס להימנע מבחירת ראש עיר חדש לפחות למשך שנה האבל על דיונגוף, אולם מועצת העיריה החליטה ברוב של קול אחד לקיים את הבחירות.

עם חידוש הדיון הציעו חברי גוש הימין את ישראל רוקח לראש העיריה. את ההצעה העלה סעדיה שושני, שתקף במלים חריפות ביותר את משה שלוש וטען כי אינו מתאים לשמש ראש עירית תל-אביב. "לשלוש שאביו נולד בארץ-ישראל והוא נולד בארץ-ישראל, אין לסלוח שאזרחותו אינה אזרחות ארצישראלית אלא צרפתית. ולא ייתכן לתפוס את מקום ראש העיר העברית בלי לקבל חובת אזרחות". שושני הציג לפני חברי המועצה גם מכתב מן הפירמה של האחים שלוש שעליו חתום גם משה שלוש, שבהם מציינים האחים שהם צרפתים. עוד אמר כי בעיתון הרשמי אישר הנציב העליון את משה שלוש בתור קונסול בולגריה בשם מוסה שלוש ולא משה שלוש. "את האיש יליד הארץ שאינו אזרח ארץ-ישראל ומשנה כלפי חוץ את שמו העברי ללועזי אינני רוצה כראש עיר" - אמר.

דבריו הקשים של סעדיה שושני נגד שלוש, עוררו מהומה וצעקות רמות באולם המועצה. לבסוף התקיימה ההצבעה וברוב של קול אחד נבחר משה שלוש לראש עירית תל-אביב החדש. בעד בחירתו של שלוש הצביעו חברי סיעת הפועלים וכמובן גם שלוש. על-פי חוק העיריות הבריטי של אותם ימים, חייב היה המושל המחוזי והנציב-העליון לאשר את מינויו ואת בחירתו של כל ראש עיריה חדש בארץ. עם תום ההצבעה הודיע רוקח כי משה שלוש זכה ברוב קולות והוא יודיע על כך למושל, אבל עם זה ציין כי בינתיים, עד שיתקבל אישורו של הנציב-העליון, הוא יוסיף למלא את תפקיד ממלא-המקום. פנקס הזדרז וביקש למסור הודעה בשם הגוש האזרחי: "אנו רואים בתוצאות יד גורל מר לעתידה של עיר חמדתנו ואנו מכריזים כי אין לבחירת ראש העיר, לא תוקף מוסרי ולא תוקף חוקי בשבילנו".

בינתיים התפתח בישיבת המועצה ריב על נוסח ההודעה שתימסר למושל בדבר בחירתו של שלוש. הסיעה

רוקח (בראש השולחן) ושלוש (שני מימין)

דה הנורמלית, שלא תהיה, אם ימסר ראש העיר לשמאל או לגוש".

שושני מגוש הימין עירער על דברים אלו ופנקס, בשם סיעת הימין, הציע את ישראל רוקח לתפקיד ראש העיריה, "אפילו רק לזמן מוגבל". הוויכוח החריף, שהרוחות התלהטו בו, נמשך עד לשעה מאוחרת אחרי חצות. בשלב מסוים ביקש רוקח, שניהל את הישיבה, להפסיק את הדיון, אבל חברי סיעת השמאל התנגדו. הם טענו כי יש למנות לאלתר ראש עיר, מאחר שהממשלה יכולה בינתיים למנות את ראש העיר. רוקח הרגיע את הרוחות וטען שהובטח לו כי איש לא יקבל את המינוי מטעם הממשלה, קודם שתחליט המועצה על ראש עיר חדש. הדוברים לא הצליחו להגיע להחלטה ומאוחר בלילה התפזרה המועצה וכינוס נוסף נקבע למחרת. למחרת בבוקר פירסמו חברי התאחדות הציונים הכלליים גילוי דעת ב"הארץ", ובו הודיעו כי הם מתנגדים לבחירתו של רוקח לראש עיר. "אנו מתנגדים לשלטון רוקח בעיריה. אנו תומכים בהצעת השמאל", נאמר בגילוי הדעת. ב-20 באוקטובר בשעות הערב התכנסה מועצת העיריה לישיבת תה השניה. האולם היה מלא מפה לפה בקהל רב של תושבי תל-אביב. בפתח הכינוס השני, שהיה מתוח מהישיבה ביום הקודם, הציע רוקח לאמץ את הצעת הגוש האזרחי "לפרוביזורים למשך שנה בלי ראש עיר, עם שני סגנים שאחד מהם יהיה ממלא-מקום מתחלף כל חצי שנה". הצעתו של רוקח הועלתה להצבעה: בעדה הצביעו 6 חברי הגוש האזרחי יחד עם ד. קפלן הנבחר החדש מרשימת דיונגוף. נגדה הצביעו גם כן 7 חברי סיעת השמאל וכן פנחס רוזנבלום (רוזן) נציג הפרוגרסיביים. משה שלוש נמנע. ואולם לאחר שרוקח אמר שהצעתו התקבלה בשל שוויון קולות, הודיע

צת העיריה המועמד השלישי ברשימה העצמאית ד. קפלן, שחבר לגוש הימין.

ישיבת המועצה הראשונה לאחר מותו של דיונגוף נקבעה ל-11 באוקטובר. במשאו-ומתן בין הצדדים שנפתח בתום שבעת ימי האבל על מותו של דיונגוף, הציעו הפועלים להימנע מלבחור ראש עיר ולקיים פרק זמן מסוים חילופין בין שני סגני ראש העיריה, דוב הוז ורוקח - כל אחד כממלא מקום. אנשי הימין דחו את הצעה והודיעו כי יציעו בישיבת המועצה את רוקח לתפקיד ראש העיריה.

הוויכוחים בין הסיעות והמגעים מאחורי הקלעים הביאו לדחיית הישיבה בשבוע ימים. השמאל רגז על הדחיה. בינתיים החל לעלות שמו של משה שלוש כיוורשו של מאיר דיונגוף, מאחר שנציגי השמאל בעיריה ביקשו למנוע מרוקח לשמש ראש עיריה, והחליטו לתמוך במועמד לא מפלגתי ובאיש רשימתו של דיונגוף כממשיכו. לאחר ויכוחים וארבע דחיות, התכנסה לבסוף מועצת העיריה בערב של 19 באוקטובר. בפתח הישיבה שניהל ישראל רוקח מתוקף תפקידו כממלא-מקום ראש העיר, הציעה סיעת הפועלים לבחור במשה שלוש לראש העיריה. דוברי גוש הימין הציעו להשאיר את המצב כמות שהוא לפי שעה, כלומר להשאיר את רוקח כממלא מקומו של דיונגוף. צבי לוביאני יקר, נציג השמאל, הסביר מדוע יש לבחור בשלוש לראש העיריה: "בבחינת רות לעיריה קיבלה סיעת הפועלים 8700 קול שהם 40.2 אחוזים. הרשימה הפרוגרסיבית 2352 קול שהם 10.9 אחוזים, רשימת דיונגוף 2010 קול, שהם 9.3 אחוזים והגוש הימני 8560 קול שהם 39.6 אחוזים. אני מציע בתור מועמד את שלוש שהיה שני ברשימת דיונגוף, למען המשך העביר

שלוש היה ממייסדי התזמורת הפילהרמונית ב-1936, משמאל לימין: הוברמן, טוסקניני ושלוש

בפעם הראשונה בתולדותיה הורכב אלוף לראש, לא לפי בחירתה היא, כי אם לפי הודעתו והוראותיו של בא כוח השלטונות.

הוויכוחים בתל-אביב היו חריפים. התקיימו כמה הפגנות מחאה נגד מינויו של רוקח ונגד התערבותו של הממשל הבריטי בבחירות פנימיות. בין מארגני אסיפות המחאה היו חברי העדה הספרדית, עולי גרמניה, אגודת השכנים והדיירים, אירגון בעלי מלאכה, והתאחדות הציונים הכלליים.

ב-15 בנובמבר עמד ישראל רוקח להיבחר רשמית לראש העיריה נוכח החלטת מושל המחוז. ואולם סיעות הפועלים החליטו להביע אי אמון גם עתה והמועצה קיבלה את ההחלטה הזאת: "מועצת עיריית תל-אביב, דוחה בהתמרמרות רבה את מעשה הממשלה, שהעמידה על העיריה ראש אשר רוב חברי המועצה הצביעו נגדו. המועצה רואה במעשה הזה של הממשלה פגיעה ועלבון ומביעה את מחאתה הנמרצת". 8 קולות היו בעד ההצעה. במינוי ישראל רוקח על ידי הממשלה צעד נכון, נדחתה וקיבלה רק 7 קולות. המועצה קיבלה עוד החלטה בזו הלשון: "המועצה מגנה את הממשלה שעשה ישראל רוקח בהפירו את החלטתה מה-20 באוקטובר... המועצה אינה מכירה בו כראש העיריה הנבחר ומביעה לו אי אמון".

חודשים ארוכים לאחר האירוע עדיין סערה תל-אביב בעקבות פרשת בחירתו והדחתו של משה שלוש. רוקח תפס עד מהרה את רסן השלטון בעיר, ושימש כראש עיר במשך 14 שנים. רק בשנת 1950, לאחר קום המדינה, נתקיימו בחירות בתל-אביב והפעם נבחר רוקח בבחירות דמוקרטיות. הוא שימש בתפקיד זה רק עוד שלוש שנים, מאחר שנבחר ב-1953 כשר פנים. במקומו בא חיים לבנון.

ויציאתו נגד החלטה דמוקרטית של מועצת העיריה עוררו סערת רוחות בתל-אביב. הטענות נגד הימין, ובעיקר נגד רוקח, היו קשות ביותר. נטען, כי העובדה ששוגרה פניה למושל ולנציב-העליון להתערב בבחירה הדמוקרטית בתל-אביב היא אסון ליישוב היהודי. תקדים זה יפעל נגד זכותו של היישוב לקבוע בעצמו את נבחריו ואת שליחיו. אולם היו גם שטענו כי לרוקח הכישרון, הניסיון והידע לניהול תקין של עיריה, ואילו שלוש אינו מנוסה בתחום זה.

מדוע פנו לנציב

כדי להרגיע מעט את הרוחות פירסמו ראשי הגוש האזרחי ב-1 בנובמבר 1936 גילוי דעת בעתונים המסביר מדוע התנגדו למשה שלוש ומדוע פנו לנציב-העליון. בין היתר נכתב באותו גילוי דעת: "ההתנגדות למועמדותו של מר שלוש מצאה ביטוי חזק ונמרץ מצד כל חוגי האזרחים בתל-אביב ולא נשאר צל של ספק שהרוב המכריע של אזרחי העיר לא יתלים עם מועמדותו של מר שלוש למשרת ראש העיר. הואיל ואחד המועמדים לא קיבל בהצבעה רוב מכריע, דרשנו להשאיר את ההכרעה בידי הנציב-העליון אשר לפי החוק ותפקידו, ההחלטה היא בידו, וכוחו, בהתאם לחוקת העיריות, למנות את ראש העיריה מבין חברי המועצה".

ראשי סיעת הפועלים לא עברו לסדר היום ולמחרת, ב-2 בנובמבר, פירסמו בעתונים גילוי דעת משלהם: "הפניה המחפירה של חברי הגוש הימני בעיריה אל השלטונות למען מינוי רוקח לראש העיריה בניגוד לרצון המועצה הוכתרה בהצלחה. נשברה האבטונומיה של תל-אביב.

הפרוגרסיבית הציעה להודיע שמועצת העיריה בחרה בשלוש, בלי לציין את תוצאות ההצבעה, גוש הימין הודיע שיש להוסיף את מניין המצביעים ולהודיע ששלוש נבחר ב-8 קולות נגד 7. לאחר הפסקה וויכוחים, הודיע רוקח שגוש הימין אינו מסכים לשגר מכתב למושל בנוסח שהציע השמאל, כלומר, להימנע מלציין את מספר המתנגדים. נציגי מפלגות הפועלים סירבו לקבל את טענתו של רוקח, והוא יצא בהפגנות מאולם הישיבות יחד עם חבריו לגוש הימין.

לאחר יציאתו ההפגנתית של רוקח, ניהל דוב הוז את הישיבה והנציגים שנותרו באולם ניסחו את המכתב למושל שבו הם מודיעים על בחירתו של שלוש. ישראל רוקח, לאחר שעזב את הישיבה, ניסח גם הוא הודעה למושל - בשלב זה ללא ידיעת חבריו - ובו הדגיש כי בעצם לא התקבלה כל הכרעה במועצה מאחר ששלוש נבחר ברוב של קול אחד בלבד.

עוד באותו הערב החליטה משטרת תל-אביב להציב שמירה על ביתו של ראש העיר החדש, ושוטרי תל-אביב החלו להצדיע לראשם החדש. למחרת היו העתונים מלאים במודעות ברכה על בחירתו של שלוש לראש עיריית תל-אביב. ואולם באותם עתונים החלו להופיע גם מודעות חריפות נגד הבחירה, בעיקר מקרב הציונים הכלליים.

יום לאחר בחירתו, הותקף משה שלוש בעתונים שונים, והגדיל לעשות עתון "הבוקר" שהאשים את שלוש במזימות שונות. בד בבד פנו סיעות הימין למושל המחוז הבריטי ולנציב העליון כדי שלא יאשר את בחירתו של שלוש לראש העיריה. בפניות לנציב העליון נאמר כי שלוש תומך מובהק של הצרפתים ויפעל נגד האינטרסים הבריטיים, ואילו רוקח מקורב לעם הבריטי. הרוחות בתל-אביב סערו, וב-25 בחודש הזמין הנציב-העליון את ישראל רוקח ואת דוב הוז להיפגש עמו בבית הנציב העליון בירושלים.

בבוקר של 26 בחודש כינס משה שלוש מסיבת עיתונאים והתקיף את מאשימיו. ביום חמישי, 29 באוקטובר, בשעות הערב ניגש ישראל רוקח בדחיפות לפגישה עם המושל הבריטי, ומקץ 24 שעות כבר החלה להתפשט בתל-אביב השמועה בדבר החלטת הנציב-העליון למנות את רוקח לראש עיריית תל-אביב ולא לאשר את בחירתו של משה שלוש. ערב כניסת השבת, ב-30 באוקטובר, התקשר מושל המחוז קרוסבי בטלפון לרוקח והודיע כי הנציב-העליון שמח לבשר לו שהוא ממנה אותו לראש עיריה, שבה יהיה רק סגן אחד, דוב הוז.

התערבותו של הנציב-העליון